

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาการใช้แนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการหนี้สินของข้าราชการครูประถมศึกษาในอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาวะหนี้สินของข้าราชการครูประถมศึกษาในอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง เพื่อศึกษาถึงระดับการใช้แนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของข้าราชการครูประถมศึกษาในเขตพื้นที่อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง และเพื่อศึกษาแนวทางการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการหนี้สินของข้าราชการครูประถมศึกษาในเขตพื้นที่อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ประกอบด้วย ด้านความพอประมาณ ด้านความมีเหตุผล ด้านความมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวที่ดี และเงื่อนไขของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้านความรอบรู้ และความมีคุณธรรม เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ดำเนินการวิจัย โดยการศึกษาจากเอกสารวิชาการ บทความ งานวิจัย การเก็บข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ข้าราชการครูและผู้บริหารสถานศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง 34 โรงเรียนจำนวนทั้งสิ้น 237 คน โดยใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ 237 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100 ของแบบสอบถามทั้งหมด เพื่อให้ได้ผลการศึกษาน่าเชื่อถือ

5.1 อภิปรายผล

ผลจากการศึกษาการใช้แนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการหนี้สินของข้าราชการครูประถมศึกษาในพื้นที่อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ครั้งนี้อภิปรายได้ว่า

ข้อมูลทั่วไป สถานภาพของกลุ่มตัวอย่างพบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ส่วนใหญ่ อายุ 50 ปีขึ้นไป มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 4 คน ระดับการศึกษา ข้าราชการครูส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาระดับปริญญาตรี อายุราชการ ส่วนใหญ่มีอายุราชการ 21 ปีขึ้นไป ระดับรายได้ ส่วนใหญ่มีรายได้ 10,001 – 20,000 บาท

ภาวะหนี้สิน ข้าราชการครูประถมศึกษาในพื้นที่อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ส่วนใหญ่มีระดับหนี้สิน 1,000,001 – 2,000,000 บาท โดยมีแหล่งกู้ยืม ส่วนใหญ่ คือ สหกรณ์ออมทรัพย์ครู เนื่องจากเป็นแหล่งเงินกู้ยืมที่ข้าราชการครูเข้าถึงง่าย สะดวกในการชำระหนี้สิน ที่หักจากบัญชีเงินเดือน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ นันทรัตน์ จิโรภาส (2552) ที่พบว่าภาวะหนี้สินของ

ข้าราชการครู โรงเรียนประถมศึกษา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา มีจำนวนหนี้สินมากกว่า 1,000,000 บาท มากที่สุด ร้อยละ 34.8 โดยกู้ยืมเงินจากสหกรณ์ออมทรัพย์ครู ร้อยละ 39.1 และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ตำรวม จงเจริญ (2548) และดาว นามบัณฑิต (2542) ที่พบว่าสหกรณ์ออมทรัพย์ครูเป็นแหล่งกู้ที่ข้าราชการครูกู้สูงสุด และเป็นไปในแนวทฤษฎีของ Franco Modigliani (1996) (อ้างใน กิตติ ลิมสกุล, 2551) ได้กล่าวถึงสมมติฐานวัฏจักรชีวิต (Life Cycle Hypothesis) ทฤษฎีดังกล่าวจึงอธิบายได้ว่า ระดับหนี้สินจะเปลี่ยนแปลงไปตามอายุของสมาชิกในครัวเรือนด้วย โดยระดับหนี้จะเพิ่มขึ้นจนถึงช่วงอายุหนึ่ง เนื่องจากรายได้ยังต่ำกว่าการบริโภค และหนี้สินเริ่มลดระดับลงมาเมื่อรายได้สูงขึ้นตามอายุ จนครัวเรือนสามารถมีเงินออมได้ ทำยที่สุดหลังเกษียณอายุ รายได้จะลดลงอีกครั้ง สอดคล้องกับผลการวิจัยที่อายุข้าราชการครูส่วนใหญ่ 50 ปี ขึ้นไป จะมีหนี้สินเพิ่มขึ้น

วัตถุประสงค์ของการกู้ยืมเงิน คือ เพื่อสร้างหรือซื้อบ้านพัก ที่อยู่อาศัย จะเห็นได้ว่าข้าราชการครูนั้นมีความจำเป็นต้องกู้ยืมเงินเพื่อซื้อบ้านพัก หรือสร้างที่อยู่อาศัย และจากแบบสอบถามปลายเปิด มีข้าราชการครู ตอบวัตถุประสงค์ในข้อเลือกตอบอื่นๆ คือ เพื่อการศึกษานบุตร, เลี้ยงดูบุพการี, ค่ารักษาพยาบาลกรณีป่วยเรื้อรัง ซึ่งถือว่ากู้ยืมตามความจำเป็น และหากมีวินัยดีในการผ่อนชำระไม่น่าเป็นห่วง สุวรรณ วลัยเสถียร (2556) กล่าวไว้ในบทความ Debtless – หนี้ไม่มีตอนหนึ่งที่มาทางโทรศัพท์ เป็นหนี้ซึ่งนับว่าดอกเบี้ยต่ำ และเงินผ่อนยาว ความเป็นหนี้ไม่หมดไปในระยะเวลาสั้นๆ ดังนั้น ข้าราชการครู จึงต้องถือครองหนี้ระยะยาว

*ความรู้ความเข้าใจแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง*ของข้าราชการครูประถมศึกษาในอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับ มาก คิดเป็นร้อยละ 94.94 นับว่าเป็นที่น่ายินดี ซึ่งอาจเนื่องมาจากผลสำเร็จของการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา ที่ช่วยสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในวงการศึกษาเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครู ซึ่งเป็นแม่แบบ เป็นแบบอย่างของนักเรียนเยาวชนที่เป็นอนาคตของชาติ ครูและอาจารย์จะต้องทำตนให้เป็นตัวอย่างแก่นักเรียนและนักศึกษาในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงให้ได้ก่อน จึงจะสามารถถ่ายทอด ปลูกฝัง อบรม และทำตนให้เป็นตัวอย่างแก่นักเรียนและนักศึกษา ให้เข้าใจเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถูกต้อง และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวันของแต่ละคน ผ่านการบูรณาการในสาระเรียนรู้วิชาต่างๆ ตลอดจนสอดแทรกในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนต่างๆ การดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง ต้องเริ่มจากการตระหนักถึงความจำเป็นของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม และอยู่ร่วมกับระบบนิเวศได้อย่างสมดุล และเข้าใจหลักเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถ่องแท้ จนเห็นว่าเป็นหลักคิดและหลักปฏิบัติที่จะเสริมสร้างให้สังคมเกิดสันติสุข มีความเจริญก้าวหน้าอย่างสมดุลและยั่งยืน

การใช้แนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการหนี้สิน ทั้ง 5 ด้าน ของข้าราชการครูประถมศึกษาในอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ได้แก่

ด้านความพอประมาณ หมายถึง การจะทำอะไร มีความพอดี พอเหมาะ พอควร ต่อความจำเป็น เหมาะสมกับฐานะของตนเอง สภาวะสังคม สิ่งแวดล้อม รวมทั้งวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นหรือไม่ การใช้ทรัพยากรในการดำเนินการก็ต้องให้พอประมาณ ไม่มากเกินไปและไม่น้อยเกินไปจนขาดแคลน ไม่เพียงพอที่จะดำเนินการได้ ซึ่งการจะตัดสินใจว่าอยู่ในระดับพอประมาณนี้จำเป็นต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ ในการวางแผน และตัดสินใจ และต้องอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรมด้วย เช่น ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่ทำให้สังคมเดือดร้อน และไม่ทำลายธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552: 13) โดยข้าราชการครูประถมศึกษาในอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ส่วนใหญ่ได้ใช้แนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการหนี้สิน ด้านความพอประมาณ ในระดับปานกลาง โดยเมื่อมีแหล่งเงินกู้ ที่ให้วงเงินกู้ยืมมากขึ้น จะไม่กู้ยืมทันทีมากที่สุด จำนวนไม่น้อยเห็นว่าควรมีหน่วยงานของรัฐบาลเข้ามาแก้ไขช่วยเหลือหนี้สินครู ด้วยการเพิ่มแหล่งเงินกู้ยืม ควรหาทางแก้ไขปัญหานี้สินของข้าราชการ โดยให้กู้ดอกเบี้ยต่ำ และมีความจริงใจในการช่วยเหลือครูอย่างจริงจัง ซึ่งอาจจะเป็นการแก้ไขปัญหาที่ไม่ถูกต้อง โดย เกษม วัฒนชัย (2552) องคมนตรี ได้กล่าวปาฐกถาหัวข้อ “อยู่อย่างมั่นคง ดำรงความพอเพียง” ตอนหนึ่งว่า “การแก้ไขปัญหาหนี้สินครู รัฐบาลไม่ได้นำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ แต่กลับหาเงินทุนกู้ยืมให้แก่ครู ซึ่งเมื่อครูกู้ยืม ก็กลับเป็นหนี้ ทำให้ครูมีปัญหาหนี้สินไม่จบไม่สิ้น” (คมชัดลึกออนไลน์, 2552) ข้าราชการครูยังคงเป็นหนี้เหมือนเดิมต่อไป นอกจากนี้แล้ว แนวทางการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้านความพอประมาณยังทำได้ โดยการจัดทำบัญชีรับจ่ายของครอบครัว เพื่อวางแผนการใช้จ่ายของครอบครัว มีชีวิตเรียบง่าย กินอยู่อย่างสมถะ รู้จักพอ พอดี พอประมาณ พอใจ (พูนศิริ วัจนะภูมิ, 2552: 19)

ด้านความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจดำเนินการเรื่องต่างๆ อย่างมีเหตุผล ครบวงจร บนพื้นฐานของความถูกต้อง ความเป็นจริง ตามหลักวิชาการ หลักกฎหมาย หลักศีลธรรมจริยธรรม และวัฒนธรรมที่ดีงาม โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ ทั้งในระยะสั้น ระยะยาว ทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และส่วนรวม อย่างรอบคอบ การคิดพิจารณาแยกแยะ ให้เห็นความเชื่อมโยงของเหตุ ปัจจัยต่างๆ อย่างต่อเนื่อง อย่างมีระบบ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552: 13) ข้าราชการครูประถมศึกษาในอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ใช้แนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการหนี้สิน ด้านความมีเหตุผลระดับ มาก โดยส่วนใหญ่ได้ใช้แนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการหนี้สิน โดยไม่ใช้เงินที่กู้ยืมมาซื้อเครื่องอำนวยความสะดวก เช่น รถจักรยานยนต์ หรือโทรศัพท์มือถือราคาแพงๆ ให้กับบุตรหลานใช้ มากที่สุด ซึ่ง

นับว่าไม่ได้นำเงินกู้ยืมที่เป็นตัวหนี้สินไปใช้ฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อ โดยไม่เกิดประโยชน์ มีความมิเหตุมีผลในการใช้เงินที่ได้ก่อหนี้สินมา

ด้านภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับต่อผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถปรับตัวและรับมือได้อย่างทันท่วงที กล่าวโดยย่อ คือ การที่จะทำอะไรอย่าง ไม่เสี่ยงเกินไป ไม่ประมาทคิดถึงแนวโน้มความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ แล้วเตรียมตนเอง เตรียมวิธีการทำงาน เพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เพื่อการทำงานสามารถดำเนินไปได้ โดยไม่ขลุกขลกต้องหยุดชะงักกลางคัน และนำมาซึ่งผลประโยชน์ในระยะยาว และความสุขที่ยั่งยืน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552: 13) การที่ข้าราชการครูประถมศึกษาในอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ส่วนใหญ่ไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด เหล้า บุหรี่ ไม่เล่นการพนัน และอบายมุขทั้งปวงนั้น เป็นอีกแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงหนึ่งที่ข้าราชการครู นำมาใช้ในการบริหารจัดการหนี้สิน ประกอบกับแนวทางอื่นๆ ได้แก่ นำเงินจากการกู้ยืมจากแหล่งหนี้ต่างๆ มาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง และสังคม มีการวางแผนในการจัดการหนี้สิน และรายได้ ในระยะยาวเพื่อพร้อมรับกับเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต หารายได้เสริมเพื่อลดรายจ่าย และชำระหนี้สินให้ลดลง อีกทั้งเห็นด้วยกับการที่ต้องอบรมบุตรหลานให้มีความพอเพียงตั้งแต่ยังเด็ก ซึ่งถือเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีมาก ตามผลการวิจัยที่ระดับมาก เนื่องจากการปลูกฝังจิตสำนึกที่ดี การได้เห็นแบบอย่างที่ดี ตั้งแต่วัยเด็กจะเป็นรากฐานที่สำคัญในอนาคต

ด้านความรู้ ประกอบด้วยการศึกษาทำให้มีความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน มีความรอบคอบและความระมัดระวังที่จะนำความรู้ต่างๆ เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและในขั้นปฏิบัติ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552: 13) ดังนั้นข้าราชการครูประถมศึกษาในอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ตามผลการวิจัยได้ใช้แนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการหนี้สิน ในระดับมาก ส่วนใหญ่เห็นว่าจำเป็นต้องเรียนรู้เรื่องวิชาชีพอื่น แม้จะมีอาชีพที่มั่นคงทำแล้ว และเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาตนเองไม่หยุดนิ่ง ใฝ่หาความรู้ และหมั่นเสริมสร้างความรู้ในด้านต่างๆ ให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงเพื่อจะได้มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี นำมาใช้ในการจัดการรายได้ รายจ่าย บริหารหนี้สินเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ จึงกล่าวได้ว่าข้าราชการครูมีความรอบรู้มากเพียงพอที่จะนำมาใช้ในการบริหารจัดการหนี้สิน

ด้านคุณธรรม ประกอบด้วย ด้านจิตใจ คือการตระหนักในคุณธรรม รู้ผิดชอบชั่วดี ซื่อสัตย์ สุจริต ใช้สติปัญญาอย่างถูกต้องและเหมาะสมในการดำเนินชีวิต และด้านการกระทำ คือมีความขยันหมั่นเพียร อดทน ไม่โลภ ไม่ตระหนี่ รู้จักแบ่งปัน และรับผิดชอบในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552: 13) โดยมีความซื่อสัตย์ในการชำระหนี้สินของข้าราชการครูประถมศึกษา

ในอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง นั้น เป็นการใช้แนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการหนี้สินมาก

ภาพรวมของภาวะหนี้สินของข้าราชการครูประถมศึกษาในอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง อยู่ในระดับค่อนข้างสูงถึง 1,000,001 – 2,000,000 บาท กู้ยืมตามความจำเป็นเพื่อสร้างหรือซื้อบ้านพัก ที่อยู่อาศัย แต่ด้วยข้าราชการครูดังกล่าว มีความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สามารถใช้แนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการหนี้สินได้เป็นอย่างดี และแม้ข้าราชการครูจะมีหนี้สิน แต่หากรู้จักนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ รู้จักการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย หนี้สินของข้าราชการครูจะค่อยๆ หดไป และไม่เกิดหนี้ใหม่เป็นแน่ แต่จากผลการวิจัยยังพบว่าข้าราชการครูอยู่จำนวนหนึ่งที่กู้ยืมเงินจากแหล่งเงินกู้นั้นนอกระบบ ที่ไม่ใช่สถาบันการเงิน กู้ยืมจากบุคคลทั่วไป ที่เป็นคนใกล้ชิดญาติพี่น้อง เนื่องจากมีเงินเดือนเหลือไม่เพียงพอที่จะหักชำระหนี้คืน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ยังคงมีข้าราชการครูกลุ่มหนึ่ง ไม่ได้ใช้แนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการหนี้สิน

5.2 ข้อเสนอแนะ

5.2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ในการศึกษาครั้งนี้ พบว่า ข้าราชการครูประถมศึกษาในอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ส่วนใหญ่มีระดับหนี้สินค่อนข้างสูง วัตถุประสงค์ส่วนใหญ่ เพื่อสร้างหรือซื้อบ้านพัก ที่อยู่อาศัย ซึ่งถือเป็นปัจจัยที่มีความจำเป็นต้องมี ดังนั้น ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรหาแนวทางให้การแก้ไขให้ข้าราชการครูในเรื่องของที่พักอาศัย ตรวจสอบความเป็นอยู่ บ้านพักครู มีเพียงพอกับความต้องการของข้าราชการครูหรือไม่ หรือช่วยเหลือในด้านสวัสดิการในเรื่องการเช่าซื้อบ้านพักอาศัย ควรต้องมีอัตราดอกเบี้ยในการผ่อนชำระที่เหมาะสมกับรายได้

2) ข้าราชการครูประถมศึกษาในอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้นำแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการหนี้สิน แต่ยังคงมีภาวะหนี้สินที่สูง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดให้มีผู้เชี่ยวชาญด้านการเงิน ให้คำแนะนำ ชี้แนะแนวทางการวางแผนทางการเงินกับข้าราชการครูกลุ่มดังกล่าว เช่น การจัดอบรม หรือประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เพื่อให้เกิดองค์ความรู้การวางแผน บริหารจัดการด้านการเงิน เพื่อที่จะให้สามารถวางแผนทางการเงินให้บรรลุเป้าหมายทางการเงิน และลดภาระหนี้สินได้ และควรควบคุมระดับหนี้สินป้องกันการเพิ่มหนี้สินให้กับข้าราชการครูด้วย

5.2.2 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

- 1) การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเฉพาะของข้าราชการครูประถมศึกษาในอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง การศึกษาครั้งต่อไป ควรทำการศึกษาในเขตพื้นที่อำเภออื่นๆ เช่น อำเภอเมือง ที่อยู่ในเขตเศรษฐกิจซึ่งมีปัจจัยแตกต่างกัน หรือกลุ่มข้าราชการครูในระดับอื่นด้วย
- 2) การศึกษาครั้งต่อไปควรศึกษาแบบเชิงคุณภาพ เพื่อให้ทราบปัจจัย สาเหตุของหนี้สินทางการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการหนี้สิน ในเชิงลึก เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยในภาพรวมถึงภาวะหนี้สิน แนวทางการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการหนี้สินในภาพรวม
- 3) ควรให้กลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษา เห็นถึงความสำคัญของการวิจัยเพื่อการศึกษา ซึ่งผลการวิจัยสามารถนำไปใช้ในการวางแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตข้าราชการครูต่อไป อันจะเป็นประโยชน์แก่ข้าราชการครูนั่นเอง